

szabadulni akar tőle, cinizmusba, érzéketlenségbe, félőntudatlanságba menekülni. Ez a ki-kimesztelenedő humánum elfeledteti átkotszóró, bosszúlihegő kitöréseit, (melyeket különben ő is elfelejt). Igazságérzete kezében korbács, de ugyanakkor keményen szorító fék is, mely nem tűri, hogy felkavart indulata túljó szélsőségbe ragadja. Csak így érthetjük meg, hogy egyszerre vádolja és dicséri a nagy német nemzetet, mely egy Goethével, Kochhal, Röntgennel vagy Beethovennel ajándékozta meg a világot. Ez a lelki emelkedettség jut kifejezésre akkor is, midőn az auschwitzi haláltáborba cipelt zsidókhöz jó, magyar rendőrökről ír. A tobzódó gyűlöletgőzben az ilyenek szép, megbecsülendő sorok. Uralkodó igazságérzete úgy másokkal, mint önmagával szemben a legkíméletlenebb őszinteségre sarkallja. Csak emlékezzünk azokra a soraira, melyek lelki lefokozódásának állomásairól, emberállattá történő visszaeséséről szólnak. De itt sem reménytelen a helyzet. Az ember talán két legszebb tulajdona: az uralkodó értelem és akarat nem engedi, hogy a pocsolyában elrothadjon. Írása, bármily infernói hangulat uralkodik is oldalain, újra és újra kitűzi a remény lecsukló trikolóriját, hogy legvégül a felszabadulás nagyszerű himnuszával zárja be a regényt.

A »Hideg krematórium« az írón keresztül sokezer ember sorsát felölelő írás. A rövid regényben a legkülönbözőbb embertípusokkal találkozunk. Az író kemény tollal rajzolja meg valamennyit. A jókat éppúgy, mint faja söpredékjeit. Szinte ítéletszerűen hangzanak jellemzései, megállapításai. Olyan könyörtelenek, mint a zsidó őszövettség. Érezzük, hogy az emberek magukkal cipelik végzetük. S ha gonoszok, másokét is.

A »Hideg krematórium« nehéz, sűrű írás. Csak lassan, elgondolkozva jó olvasni. Debreczeni, mikor

hozzáfogott, tudta mire vállalkozott. Élete legfőbb művét írta meg. Mindenét beleadta.

S z í r m a i K á r o l y

ROBINSON CRUSOE

Testvériség-Egység kiadása, Újvidék, 1951

Robinson izgalmas története, amely most izléses kiadásban, szemléltető rajzokkal tarkítva a vajdasági könyvpiacra megjelent, nem új könyv. Két és fél évszázad óta a legnépszerűbb ifjúsági olvasmány a világ minden részén, s csak magyar nyelven idestova százhusz éve forog közkezen.

A kalandvágyó angol fiú, aki nem szereti a könyvet, a tanulást, mert új, ismeretlen földrészekkel vágyik megismerkedni, a serdülő ifjúság körében mindenütt és mindenkoron megértésre talál. Mai olvasói bizonyára éppen olyan izgalommal kísérik el Robinsont lakatlan szigetére és hallgatják lélekzet-állító elbeszélését arról a huszonhét küzdelmes évről, melyet ott eltöltött, mint ifjúkorunkban mi, vagy akár megjelenése idején az angol ifjúság.

Robinson szerzője, Daniel Defoe, történetének meséjét egy Alexander Selkirk nevű skót tengerésztől kapta, aki fellázadván, elhagyta hajóját és négy esztendő töltött egy lakatlan szigeten. Talán ez a magyarázata, hogy Robinson viszon tagságait még ma is úgy olvassák, mint megtörtént eseményt. Mert Defoe olyan híven ábrázolja az elképzelt életet Robinson szigetén, mintha a történet vele esett volna meg. Holott az író mértéktartóbb volt, mint az élet, sokat elhagyott Selkirk elbeszéléséből, mert azt tartotta, hogyha mindazt megírná, ami a fellázadt tengerésszel megtörtént, meséje hihetetlennek tűn-

ne. S ügylátszik igaza volt. Csak így lehetett azzá, aki lett: a realizmus mestere s a világ legolvasottabb írója.

Defoe az ifjúság millióit hangolta szenvedélyes szerelemre a tenger iránt, ő maga azonban nem szerette a tengert. Tipikus szárazföldi ember volt s bár inkább a kereskedelemből élt, mint az irodalomból, elmaradt nem egy hasznalhajtó hajóttól, mert útálta a vizet. Amikor hatvan esztendőskorában megírta életrajzát, bevallotta, hogy »többször volt hajótörött, de mindig csak a szárazföldön«. S mégis oly híver írta le a tengert, annyi szeretettel beszélt a matrózok életéről, ahogyan utána is csak nagyon kevesen. Ezért talán éppen az ő példája bizonyítja, hogy a realizmus titka nem az élet eseményeinek másolásában van, hanem az általános józan emberi értelemhez való alkalmazkodásban. Defoe tudta, hogy az irodalomban csak az igaz, ami hihető s nem mindig az is, ami megtörtént.

Robinson Crusoe a legöregebb regényhős. Most töltötte be háromszázadik évét. Akkor született bele a világirodalomba, amikor kalandos élete kezdődött, amikor szerzője 1651 szeptember elsején, először hajóra ültette. Tehát már háromszáz esztendeje ő képviseli az irodalomban a józanságot, a kitartást s az örök emberi reménységet. Alakjában nincs semmi túlzás. Nem szokatlanul nagyrejű, nem túlságosan bátor s pontosan úgy viselkedik, ahogyan az ő helyében minden egyszerű, józangondolkodású, az életet, az embereket és a természetet szerető ember viselkedne. Hőssé az élet tette; inkább a kényszernek engedve lett azzá, mint egyénisége adottságainak. Az ifjú olvasók bizonyára éppen azért zárták a szívükbe, mert nincsen benne

semmi rendkívüli. Úgy érezzük, hogy az ő helyében mi pontosan így viselkednénk. Rousseau benne látta a boldog embert, aki elszakadva »az emberiség lelkületét mérgező civilizációtól, a természethez menekült«. Pedig Robinson nem volt boldog. Ő nem menekült az emberi társadalomtól, ellenkezőleg, csak az a remény tartotta benne a lelket, hogy még egyszer emberek közé kerülhet.

Robinson szigeti életének elbeszélésével aratott sikere arra készítette a szerzőt, hogy hőst további kalandokba vigye s így jutott el Robinson Dél-Amerikába, Kínába, és Szibériába is. De ez már ismétlés volt s mint ilyen — unalmas. A tökéletes mű az első könyv volt, ez él még ma is és minden bizonnyal igen sokáig még.

Magyar nyelven Robinson kalandjait elsőízben Vörösmarty kortársa, az elfeledett Vajda Péter fordította. Utána napjainkig állandóan újabb és újabb kiadások jelentek meg, hitelesnek mondott fordítások, átírások, úgyhogy mi ma már külön Robinson-irodalomról beszélhetünk. Hatása, természetesen, nemcsak a kalandra vágyó ifjú olvasókra volt óriási, hanem a mesekönyv-írókra is. Epigónjai mindenütt voltak; a magyar irodalomban is. Nem a stílusát, nem írásművészetét utánozták, hanem azt a csodálatos képességét, amellyel meséjét bonyolította s hőst annyira élővé tudta tenni. De a mestert senki sem érte utól.

Robinson az emberiség közkinccse lett, s most, hogy új kiadásában itt a Vajdaságban üdvözölhetjük, ifjúságunk eszményképét, tulajdonképpen az emberiség közös kincséből kaptunk néhány órára szóló ajándékot, illetve örökké élő emléket.

Herceg János